

7.2.3. ΕΙΔΗ ΠΟΙΝΩΝ

7.2.3.2. ΘΑΝΑΤΟΣ

παλαιό δίκαιο → εξιδιασμένοι/ἀπάνθρωποι τρόποι ἐκτελέσεως, φρικιαστικές μέθοδοι θανατώσεως: σταύρωση, θηριομαχία, διαμελισμός με ἄλογα, γδάρσιμο με σιδηροῦς ὄνυχες, ἐνταφιασμός ἐν ζωῇ, κατακρήμνιση, ῥίψη σὲ θάλασσα/ποταμὸ μέσα σὲ ῥαμμένο σάκκο με φίδια, γάτες, πετεινό κ.ἄ. ζῶα κτλ.

Βασικὴ πηγὴ γιὰ τοὺς τρόπους ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς ποινῆς ἀποτελοῦν οἱ βίοι τῶν μαρτύρων, ὅπου σώζονται λεπτομερεῖς περιγραφές.

Στὴν πράξη ἡ ἀνθαιρεσία τοῦ ποινικοῦ δικαστῆ ἦταν ἀνεξέλεγκτη, ἀν καὶ ἡ νομοθεσία προέβλεπε ὅτι ἡ θανατικὴ ποινὴ ἐκτελεῖται μόνο διὰ ξίφους: KEIMENO 6 (στὸ ἄλλο pdf)

Ὁ ὅρος *κεφαλικὴ ποινὴ* μποροῦσε νὰ σημαίνει: θανατικὴ ποινὴ, μεταλλισμό (βλ. σελ. 2), βαριά μορφή ἐξορίας (*deportatio*), ἀπώλεια ῥωμαϊκῆς πολιτείας.

Στὴν Ἐκλογὴ δὲν γίνεται χρῆση τῶν ἀορίστων ὅρων *κεφαλικὴ ποινὴ* ἢ *ἐσχάτη τιμωρία*, ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ ὅροι δὲν εἶναι ἀκριβεῖς· στόχος τοῦ νομοθέτη εἶναι ὁ ἀκριβῆς προσδιορισμός τῆς κάθε ποινῆς (εἶδος καὶ ὕψος) πρὸς πάταξιν τῆς ἀνθαιρεσίας τῶν δικαστῶν. Γιὰ τὴν ποινικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὶς ποινές τῆς Ἐκλογῆς βλ. pdf «Ἐκλογὴ Ἰσαύρων».

7.2.3.3. ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΗ (ἐξανδραποδισμός)

Ἐποδούλωση ἢ ἐξανδραποδισμός εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ δράστη. Στὸ παλαιὸ δίκαιο εἶναι παρεπόμενὴ τῆς κεφαλικῆς ποινῆς. Στὴν Ἐκλογὴ ἀπειλεῖται μόνον ἐναντίον λιποτακτῶν, πού ἐπιστρέφουν οἰκειοθελῶς. Οἱ Μακεδόνες τὴν ἐπιβάλλουν σὲ ὅποιον προμηθεύη στὸν ἐχθρὸ ἀπηγορευμένα εἶδη. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις πρόκειται γιὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς πολιτείας καὶ ἐπιδιώκεται ἡ προστασία τοῦ δημοσίου συμφέροντος.

7.2.3.4. ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ

A) **Ἀκρωτηριασμός.** Στὴν Ἐκλογὴ προβλέπεται συχνὰ ὁ ἀκρωτηριασμός. Γιὰ τὴν ἐσφαλμένη ἀποψη περὶ ἐκβαρβαρώσεως τοῦ δικαίου τῆς Ἐκλογῆς βλ. τὸ κεφ. «Ἐκλογὴ Ἰσαύρων». Γιὰ τὶς ἀνταποδοτικὲς ποινές βλ. κατωτέρω 7.2.3.11.

ἐγκλήματα περιουσιακά → *χειροκοπέισθω*· ψευδορκία → *γλωσσοκοπέισθω*· κτηνοβασία → *καυλοκοπέισθω*· ἐγκλήματα ἡθῶν → *ρίνοκοπέισθω*· βαριά ἱεροσυλία → *τυφλούσθω*.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπαγορεύει τὸν σύγχρονο ἀκρωτηριασμό χειρῶν καὶ ποδῶν τοῦ καταδίκου ἢ τὴν ἐξάρθρωση τῶν μελῶν τοῦ σώματος γιὰ μία πράξη.

Στὴν Ἐκλογὴ ὁ ἀκρωτηριασμός λειτουργεῖ ὡς μέσον εἰδικῆς πρόληψης (ἀποκοπή τοῦ μέλους δι' οὗ ἔπραξεν). Μὲ τὸν ἀκρωτηριασμό τῆς ῥινὸς προκαλεῖται δυσμορφία στὸν δράστη, ἐνῶ ἐξασφαλίζεται καὶ ἡ ἰσότητα στὴν μεταχείριση τῶν δύο φύλων.

Ἡ τύφλωση (πού βλάπτει τὴν ἀρτιμέλεια τοῦ προσώπου) ἐπιβαλλόταν ὡς ποινὴ (χωρὶς ὅμως νὰ προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου) γιὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα (στάσεις, συνωμοσίες κτλ.) καὶ ὡς δραστικὸ μέσο ἐναντίον τῶν ὑπόπτων διεκδικητῶν τοῦ θρόνου.

B) **Σωματικὸς κολασμός:** κύρια ἢ παρεπόμενὴ ποινὴ (τῆς ἐξορίας καὶ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ). Ὅροι: *δαρμός*, *δέρεσθαι*, *τύπτεσθαι*, *παιδενέσθω*, *σωφρονιζέσθω*,

παιδενέσθω. Ἐκτέλεση: ῥοπαλισμός/ῥαβδισμός (fustis) ἢ μαστίγωση/φραγγέλωση (flagellum).

Ἐνίοτε ὠρίζετο τὸ ὕψος τῆς ποινῆς διὰ ἀριθμοῦ (π.χ. πορνεία: γιὰ ἐγγάμους 12 ῥαβδισμούς ἐνῶ γιὰ ἀγάμους 6 ῥαβδισμούς) ἢ ἡ ἐπίταση τῆς ἐκτελέσεως (π.χ. τυπτέσθω σφοδρῶς). Ταξικὲς διακρίσεις στὴν μορφή ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς: μαστίγωση μόνο γιὰ δούλους καὶ εὐτελεῖς ἐλευθέρους (humiliores). Στὸς ἐντίμους/ εὐγενεῖς (honestiores) δὲν ἐπιβαλλόταν. Στὴν Ἐκλογή ὑπάρχει τάση καταργήσεως τῶν διακρίσεων: π.χ. ὁ πορνεύων τιμωρεῖται διὰ 12 ῥαβδισμούς ἀνεξαρτήτως τῆς τάξεώς του (εὐτελῆς ἢ εὐγενής).

Γ) **Κουρά**: τὸ κόψιμο τῶν μαλλιῶν ἀποτελοῦσε ἠθικὴ μείωση (πβ. τὴν τελετὴ τῆς μοναχικῆς κουρᾶς [:μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ὁποῖου κάποιος λαϊκὸς ἢ κληρικὸς γίνεται/κείρεται μοναχός] ὡς ἔνδειξη ταπεινώσεως ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων). Σπανιότατα προβλέπεται ὡς κύρια ποινὴ (π.χ. κατὰ ἀγάμων γυναικῶν γιὰ ἐξώγαμη σχέση): συνήθως εἶναι ποινὴ παρεπόμενη τοῦ σωματικοῦ κολασμοῦ (σχεδὸν πάντοτε) ἢ τῆς ἐπὶ πλέον ἐξορίας. Ἡ νομικὴ ἔκφραση εἶναι: *τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι ἐξοριζέσθωσαν*.

7.2.3.5. **ΕΞΟΡΙΑ**: Ποινὴ γιὰ μέσης βαρύτητας ἐγκλήματα. Ἀπὸ τῆ μέση βυζαντινὴ περίοδο ἡ ποινὴ εἶναι μία (καὶ δὲν ἀνήκει πιά στὶς κεφαλικὲς ποινές). Παλαιότερα διακρινόταν ἡ ἐξορία σὲ δύο μορφές:

(I) **relegatio** (ἀναγκαστικὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ ὠρισμένο τόπο)

(II) **deportatio** (ὑποχρεωτικὸς περιορισμὸς σὲ καθωρισμένο τόπο & δήμευση & ἀπώλεια πολιτείας).

Ἐπιβάλλεται εἴτε μὲ καθωρισμένη χρονικὴ διάρκεια εἴτε ἰσοβίως. Παρεπόμενη ποινὴ ἦταν ὁ σωματικὸς κολασμὸς ἢ καὶ ἡ κουρὰ ἀλλὰ καὶ (διὰ τῆς δικαστηριακῆς πρακτικῆς) ὁ μεταλλισμὸς (καταναγκαστικὰ ἔργα σὲ μεταλλεῖα) ἢ τὰ καταναγκαστικὰ δημόσια ἔργα. Ὁρισμὸς τῆς ἐξορίας ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτη (*Πόνημα Νομικόν*, 1073/4 μ.Χ.): *Ὁ μὲν περιορισμὸς (=deportatio) τόπῳ καθείργει, ἡ δὲ ἐξορία (=relegatio) τόπου εἴργει. Τῶν περιοριζομένων τὰ πράγματα τῷ δημοσίῳ διαφέρουσι (=δήμευσις), τῶν δὲ ἐξορίστων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν μένουσι.*

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀποδεσμεύει τὴν deportatio ἀπὸ τὴν ποινὴ τῆς δήμευσεως (γίνονται δηλ. ποινὲς ἀνεξάρτητες μεταξύ των). Ὁ δικαστὴς εἶχε μεγάλη ἐλευθερία (ἄρα καὶ αὐθαιρεσία) ἐκτιμῆσεως στὸν καθορισμὸ τῆς διάρκειας, τοῦ τόπου καὶ τῶν παρεπομένων ποινῶν τῆς ἐξορίας (δηλ. σωματικὸς κολασμὸς καὶ κουρὰ): γι' αὐτὸ ἡ Ἐκλογή ἀλλὰ καὶ οἱ Μακεδόνες αὐτοκράτορες θέτουν φραγμοὺς στὴν αὐθαιρεσία τῶν δικαστῶν ὀρίζοντας ἐπακριβῶς τὶς παρεπόμενες ποινὲς τοῦ κάθε ἐγκλήματος.

7.2.3.6. **Ποινὲς στέρητικὲς ἐλευθερίας.**

ΦΥΛΑΚΕΣ ΥΠΗΡΧΑΝ ΓΙΑ ΥΠΟΔΙΚΟΥΣ & ΟΧΙ ΓΙΑ ΚΑΤΑΔΙΚΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ 12^ο αἰ. μ.Χ. Βλ. Κείμενο 8 στὸ ἄλλο pdf. *Αἱ φυλακαὶ γὰρ διὰ τὸ φυλάττεσθαι τοὺς ἀνθρώπους εἰσὶν, οὐ διὰ τὸ τιμωρεῖσθαι.* Ὅμως γινόντουσαν καταχρήσεις μὲ διηνεκὴ παραμονὴ τῶν ὑποδίκων στὴν φυλακὴ.

Μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων τὸ ἔδαφος τῆς αὐτοκρατορίας συρρικνοῦται λόγω τῶν ἐχθρικῶν ἐπελάσεων, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ περιορίζονται οἱ δυνατότητες ἐπιβολῆς

έξορίας. Έτσι, εμφανίζεται διάταξη τὸν 12^ο αἰ. (τὸ 1166 ἐπὶ Μανουήλ Κομνηνοῦ) ἡ ὁποία ἐπιβάλλει στὸν καταδίκo (προμελετημένης ἀνθρωποκτονίας) ἰσόβια κάθειρξη (τὸν πεπλημμεληκότα φόνον μεμελετημένον ἐκούσιον ἐν φυλακῇ παρ' ὄλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνον διάγειν).

Ἐγκλεισμός σὲ μονή (μὲ ἢ χωρὶς ἀναγκαστικὴ κουρᾶ): ὑποκατάστατο τῆς φυλακίσεως τὸ πρῶτον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. Λόγοι θεσπίσεως: (1) ἡ κράτηση γυναικῶν σὲ κοινὲς φυλακὲς ἐνεῖχε τὸν κίνδυνο κακοποιήσεώς τους, (2) ἐπὶ ἐγκλημάτων ἠθῶν τὸ μοναστήρι βοηθοῦσε ὡς τόπος μετανοίας στὴν βελτίωση τῶν δραστῶν. Συνέπεια ἦταν ἡ περιουσιακὴ ἐνίσχυση τῶν μονῶν μὲ τὴν κατὰ νόμον περιέλευση σ' αὐτὲς μέρους τῆς περιουσίας τῶν καταδίκων (γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκλογή τῶν Ἰσαύρων, πού πολέμησαν τὸν ἀντιπολιτευόμενο μοναχισμό, παρέλειψαν τέτοιες ποινές). Ὡς πρὸς τοὺς καταδίκους κληρικοὺς ἢ μοναχοὺς οἱ μονές ἀποτελοῦσαν τὸν φυσικὸ τόπο κράτησης ἢ ἔκτισης ποινῶν. Δὲν ἀποτελεῖ ἔκτιση ποινῆς ὁ ἐγκλεισμός ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος σὲ μοναστήρι σφετεριστῶν ἢ ὑπόπτων διεκδίκησης τοῦ θρόνου· συνήθως ἀκολουθοῦσε καὶ ἀναγκαστικὴ κουρᾶ μὲ συνέπεια τὴν ὑποχρέωση ἐγκαταβίωσης στὴ μονή, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ δυνατότης ἐπανόδου στὸν κοσμικὸ βίo.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ: Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ τοῦ **βαπτίσματος** εἶναι τὸ **εἰσαγωγικὸ** στὸν «θεσμὸ τῆς Ἐκκλησίας» **μυστήριo**, δηλ. μὲ τὸ βάπτισμα γίνεται κάποιος μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸς λέγεται «λαϊκός» καὶ ἀνήκει στὴν τάξη τῶν λαϊκῶν (μελῶν).

Ἐνα μέλος τῆς Ἐκκλησίας γίνεται **μοναχός** διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς τῆς **κουρᾶς**, κατὰ τὴν ὁποία ὁ κειρόμενος πεθαίνει γιὰ τὸν κόσμο καὶ ἀναγεννᾶται ὡς μοναχός ὑποσχόμενος ἀγγελικὸ βίo. Κατὰ τὸ μυστήριo τῆς κουρᾶς ὁ κειρόμενος μοναχός ὑπόσχεται ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν **ἐπαγγελία** (ὑπόσχεση) ἰσόβιας ἐγκαταβίωσης μέσα στὸ μοναστήρι ὅπου κείρεται, ὑπακοῆς, ἀκτημοσύνης καὶ παρθενίας (γεννητησίας ἐγκράτειας). Ἡ ἀποβολὴ τῆς μοναχικῆς ιδιότητος ἀπαγορεύεται.

Ἐνα μέλος τῆς Ἐκκλησίας γίνεται **κληρικός** (ιερωμένος) διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς **χειροτονίας**, ὥστε νὰ τεθῆ στὴν διακονία τῶν πιστῶν τελώντας τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ **τρεις βαθμοὶ** τῆς ιερωσύνης εἶναι: διάκονος, πρεσβύτερος, ἐπίσκοπος. Ἡ **καθαίρεσις** εἶναι ἐκκλησιαστικὴ ποινὴ, διὰ τῆς ὁποίας ὁ κληρικός ἐπανέρχεται στὴν τάξη (λαϊκῶν ἢ μοναχῶν), ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθε.

7.2.3.7. Περιουσιακὲς ποινές.

Δήμευση: ἀφαίρεση καὶ περιέλευση στὸ δημόσιο τῆς περιουσίας τοῦ καταδίκου. Ἐπειδὴ ὁμως ἔτσι πλήττεται σημαντικὰ καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ δράστη, ὁ Ἰουστινιανὸς περιώρισε τὴν ἐπαχθῆ αὐτῆ ποινῆ. Ἀφορᾶ σὲ ἐγκλήματα οἰκονομικά.

Κατὰ τὴν ὕστερη βυζαντινὴ περίοδο οἱ περιουσιακὲς ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ποινές ὑποχωροῦν, ἐπειδὴ: (1) ὡς ποινές δὲν ἔπρεπε νὰ ἀποβλέπουν στὸν ἐμπλουτισμὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀλλὰ στὴν γενικὴ καὶ εἰδικὴ πρόληψη, (2) λόγω τῆς ἀνέχειας ἦταν ἀλυσιτελεῖς, καθὼς τὰ ἀσθενῆ κοινωνικὰ στρώματα ἀδυνατοῦσαν νὰ καταβάλουν χρῆμα. Γι' αὐτὸ καὶ διατηρήθηκαν ὅσες περιουσιακὲς ποινές ἀπειλοῦνται κατὰ ἀνώτερων κοινωνικῶν στρωμάτων (π.χ. ἐγκλήματα περὶ τὴν ὑπηρεσία ὑπὸ ὑψηλοβάθμων κρατικῶν ἀξιωματούχων).

Νομοθεσία Ἰσαύρων καὶ Μακεδόνων → καταβολὴ χρηματικοῦ ποσοῦ στὰ θύματα τῶν γενετησίων ἐγκλημάτων

7.2.3.8. Ἠθικὲς μειώσεις.

Ἀπαγόρευση ταφῆς τῶν ἐκτελεσθέντων καταδίκων (καταργήθηκε μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ χριστιανισμοῦ). [Στὸ κανονικὸ δίκαιο ὑπάρχει ἡ στέρηση ἐκκλησιαστικῆς κηδεύσεως –ὄχι ταφῆς– σὲ περίπτωση αὐτοκτονίας].

Damnatio memoriae – **καταδίκη μνήμης**. Μεταθανάτια ἠθικὴ μείωση, πού ἀρχικῶς ἴσχυε γιὰ αὐτοκράτορες (ἐξαφανίζοταν ὅ,τι τοὺς θύμιζε, μνημεῖο, ἐπιγραφή κτλ.). Ἀργότερα μόνο γιὰ ἐνόχους ἐγκλήματος καθοσίωσης (=ἐσχάτης προδοσίας).

Διαπόμπευση. Ἠθικὴ μείωση διὰ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως (κυρίως σωματικῶν) ποινῶν. Οἱ κατάδικοι ὑποβάλλονταν σὲ δημόσιο ἐξευτελισμὸ μὲ διαπόμπευση (ἡ ὁποία σπάνια μνημονεύεται σὲ νομικὸ κείμενο ἀλλὰ συχνὰ ἐπιβαλλόταν).

7.2.3.9. Ἄλλες συνέπειες καταδίκης: ἀνικανότητα μαρτυρίας ἐνώπιον δικαστηρίου ἢ κατὰ τὴν σύνταξη συμβολαίου, ἀνικανότητα κατάληψης δημοσίου ἀξιώματος ἢ ἀποβολή του. Κατὰ τὸ Ἐπαρχικὸν Βιβλίον (νόμος περὶ ἐπαγγελματικῶν σωματείων [συντεχνιῶν]) ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τὴν συντεχνία.

7.2.3.10. Ἐκκλησιαστικὲς ποινές/ἐπιτίμια.

Διαφορὰ νόμων – κανόνων: οἱ νόμοι παράγονται ἀπὸ τὴν πολιτεία, οἱ κανόνες ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Ἡ πολιτεία ἔχει ὄργανα (αὐτοκράτωρ), πού παράγουν νόμους, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὄργανα (οἰκουμενικὴ σύνοδος), πού παράγουν κανόνες. Ὁ ὅρος κρίνεται ἀνάλογα μὲ τὴν πηγὴ προέλευσης. Ἔτσι, διακρίνεται τὸ πολιτειακὸ ἀπὸ τὸ κανονικὸ δίκαιο.

Στοὺς ἱεροὺς κανόνες προβλέπεται ἐπιτίμιο γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὁ **ἀφορισμὸς** (ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν θεία Κοινωνία), ἐνῶ μόνο γιὰ τοὺς κληρικούς ἡ **καθαίρεση** (βλ. διευκρινίσεις ἀνωτέρω) καὶ ἡ **ἀργία** (ἀποχή ἀπὸ πάσης ἱεροπραξίας γιὰ ὠρισμένο χρόνο). Αὐτὲς οἱ ποινὲς ἐπιβάλλονταν μετὰ ἀπὸ δικαστικὴ διαδικασία.

Ἐπιτίμια ὅμως ὑπῆρχαν στὸ μυστήριό τῆς ἐξομολόγησης. Αὐτὰ ἔχουν καθαρῶς πνευματικὸ χαρακτήρα, ἀποβλέπουν στὴν μετάνοια τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἔχουν **θεραπευτικὸ χαρακτήρα** (φάρμακα): νηστεία, προσευχὴ κτλ.

7.2.3.11. **Ταυτοπάθεια**: προβλέπεται σὲ κοσμικὸ καὶ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο. Οἱ συκοφάντες ὑπόκεινται στὴν ἴδια ποινὴ, πού ἐπισύρει τὸ ἐγκλημα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀδίκως καὶ ψευδῶς κατηγορήσαν κάποιον ἄλλον. Στὴν ἰουστινιάνειο νομοθεσία τιμωρεῖται μὲ ταυτοπάθεια ὁ παράνομος εὐνουχισμὸς.

Ἀνταπόδοσις / ἀνταποδοτικὴ ποινὴ / ποινὴ-κάτοπτρο: ἡ τιμωρία τοῦ βλάψαντος μέλους, δηλ. ἡ τιμωρία τοῦ σωματικοῦ μέλους τοῦ δράστη, διὰ τοῦ ὁποίου τέλεσε τὸ ἐγκλημα, π.χ. κλοπὴ → ἀκρωτηριασμὸς χειρός. Ὅμως ἡ ἀνταπόδοσις ἐμφανίζεται καὶ στὸν τρόπο ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, π.χ. ἐκ προθέσεως ἐμπρησμὸς κατωκημένης περιοχῆς → θάνατος στὴν πυρὰ.